

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 34, Şubat 2019, s. 572-581

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4765>

Müjde ŞAMDANCI

mujdedogann35@gmail.com

SCHOPENHAUER FELSEFESİNDE ANLAM ARAYIŞI BAĞLAMINDA DİNİN ROLÜ

Özet

İnsanın anlam arayışı bağlamında öneme sahip olan din, tarih boyunca sıradan insanın dikkatini çektiği gibi filozofların da üzerinde durduğu bir konu olagelmıştır. İnsan içinde yaşadığı evreni anlamak ve onu tanımak arzusuyla donatılmıştır. Bu anlamda sorularını yanıtlayabilecek bir mercii arayışına girmiştir. Kuşkusuz din insanların çoğunluğu açısından bu soruları yanıtlamaya namzet görülmüştür. Ne var ki bu durum, tüm insanların onu bir kurum olarak kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Bu noktada dünyayı bir tasarım olarak gören Arthur Schopenhauer evreni anlamaya çalışırken bir Tanrının kapısını çalmamaktadır. Schopenhauer için bitmek bilmeyen ıstırap ve elem dolu dünyadan kurtulmak ve varoluş muammasına bir yanıt bulmanın yolu bir tabiatüstü güçten geçmemektedir. Şeylerin özü olarak gördüğü irade kavramı ise felsefi sisteminin en göze çarpan unsurlarından biridir. Bu makale ise Schopenhauer felsefesinde anlam arayışı bağlamında dine yüklenen rolü anlamayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında Schopenhauer felsefesinin önemli bir parçası olan irade kavramı da ele alınmaktadır.

.Anahtar Kelimeler: Schopenhauer, Din, İstırap, Anlam arayışı, İrade.

THE ROLE OF RELIGION IN CONTEXT OF SEEKING FOR THE MEANING OF LIFE IN SCHOPENHAUER'S PHILOSOPHY

Abstract

Religion, which is important in the context of the search for meaning of man, has attracted the attention of ordinary people throughout history and has also been a subject of philosophers. Man is equipped with the desire to understand and recognize the universe in which he lives. In this sense, he has been looking for an

authority to answer his questions. There is no doubt that religion has the ability to answer these questions for the majority of people. However, this does not mean that all people accept it as an institution. Arthur Schopenhauer, who sees the world as a design at this point, does not knock the door of a God when he tries to understand it. For the Schopenhauer, the way to get ride of the unending world of agony and pain and the way to discover an aswer to the unknwness of existence is not through a supernatural power. The concept of will, which he sees as the essence of things, is one of the most conspicuous elements of the philosophical system. In addition, the concept of will is an important part of the Schopenhauer philosophy.

Key Words: Schopenhauer, Religion, Sorrow, Searching for meaning, Will.

GİRİŞ

Arthur Schopenhauer, 18. yy'ın sonunda savaşa gebe bir ülke olan Almanya da dünyaya geldi¹. Schopenhauer gerek dönemin siyasi, sosyal ekonomik sıkıntıları gerekse kişisel yaşamındaki buhranları felsefesine yansıyan bir filozoftur. Ayrıca Avrupa'nın muhtelif bölgelerine yaptığı seyahatler esnasında uğradığı ve savaşın son demlerinin yaşandığı Fransa'sında tanık olduğu insan manzaraları da onda kötümser bir ruhun oluşmasına katkı sağladı.² Yaşadıkları bununla da sınırlı olmayan Schopenhauer, döneminin kabul gören filozofu olan Hegel'e büyük bir nefret duyar ve nefreti onu, felsefesini Hegel'in felsefesinin karşısında konumlandırmaya iter. Kant ise takip ettiği filozofların başını çekmektedir.³

Hayat serencamıyla örülü felsefesinde Schopenhauer'un yaşadıkları kuşkusuz onun kötümser bir filozof olarak adlandırılmasını beraberinde getirdi. Dolayısıyla Schopenhauer döneminin filozofları arasında en karamsarıdır.⁴ Dahası filozof "kötümser felsefenin" kurucusu telakki edilir.⁵ Ancak bunun yanında hayatın her sahasına dokunmaktan, insanı ilgilendiren pek çok meseleyi felsefesine konu etmekten kaçınmadığı görülmektedir. Bu nedenle karmaşık, soyut bir felsefeden ziyade insan ve insana dair konuların merkezde olduğu ayakları yere basan, somut bir felsefe inşa etmeye çalıştığı rahatlıkla ifade edilebilir.⁶ Schopenhauer'u anlaşılacak kaygılandırır. Bu anlamda olabildiğince açık seçik yazmak gayretini taşır.⁷ Bunun yanında sistematik bir felsefe dizgesine sahip olmadığını ifade etmek gerekmektedir.

Hegel'i pek çok açıdan eleştiren Schopenhauer, onun tarih felsefesinde insan hayatının özünü "objektif" olarak tanımlamasını da sert bir dille tenkit eder. Schopenhauer, bu noktada tarihi bir rastlantısallıklar zincirinden müteşekkil olarak görmektedir.⁸ Yani Schopenhauer, Hegelci anlamda "en iyiyi" potansiyel olarak içerisinde barındırarak zaman içerisinde bunu bir tin olarak deneyimleyecek bir tarihi düzeni öngörmez. Schopenhauer, hak ettiği değeri

¹ Durant, Will, *Felsefenin Öyküsü* (çev. Ender Gürol), İz Yayınevi, İstanbul, 2014, s.296.

² Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s.294.

³ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s.300.

⁴ Saunders, Thomas B, *Schopenhauer*(çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2006, s.39.

⁵ Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2008, s. 683.

⁶ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s.300-301.

⁷ Özkan, Senail, *Schopenhauer Paradokslar Üzerinde Raks*, Ötüken Yayınları, İstanbul,2006, s.22.

⁸ Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s. 134.

görmemesinin nedenini de kendisinin anlaşılır olmasına, bu anlaşılabilirliğin bir basitlik emaresi olarak görülmesine bağlamaktadır. Nitekim Hegel'in döneminin kabul görmüş yegâne filozofu olmasını da anlaşılmaktan uzak bir felsefe kurmasıyla açıklama yoluna gider. Kendi ifadesiyle bir "ucube olan Hegel" şayet anlatmak istediklerini açık bir dille anlatsaydı hitap ettiği kitle ona yönünü dönmektense arkalarına bile bakmadan ondan uzaklaşırlardı. Ne var ki Schopenhauer'a göre Hegel bunu yapmak yerine kendisinin dahi anlamadığı kavramlardan müteşekkil felsefesi ile bir kürsü filozofu olmaktan öteye gidemedi. Dahası Schopenhauer Alman felsefesindeki bu kapalılık geleneğinin İngiltere'de anlaşılmaz bir durum karşısında kullanılan "Tıpkı Alman metafiziği" şeklinde bir atasözünün doğuşuna neden olacak büyüklükte olduğunu ifade etmektedir.⁹ Dolayısıyla filozof, sahip olduğu düşünceleri okurlarına herhangi dolambaçlı bir yola sapmadan vermenin doğru olduğuna inanmaktadır. Nitekim Schopenhauer açısından felsefenin asıl amacı da mecazlı ifadelerle örülü içi boş sözler oluşturmak olmayıp hakikate ulaşmaktır.

Schopenhauer'in felsefesini anlamaya bir adım daha yaklaşmak için onun başyapıtı olarak kabul edilen *İstem ve Tasarım Olarak Dünya* eserinin yapısını oluşturan "irade" kavramına bakmak gerekmektedir.

I. "İrade"nin Felsefesi

Felsefi sisteminden anladığımız kadarıyla Schopenhauer iradeyi her duyunun arkasında yatan gerçeklik olarak adlandırmaktadır.¹⁰ Diğer bir deyişle irade, insan bedeninin dışavurumudur. Schopenhauer açısından irade'nin bu durumu bitkiler dâhil bütün canlı organizmalarda geçerliliğini korur. Burada söylenmek istenen; irade mefhumunun ister dürtü ister içgüdü ne denirse denilsin insanı harekete geçiren temel bir motivasyon olmasıdır. Dünyada bulunan insan ve öteki varlıklar iradenin mücessem halidir. Ancak insanı ve öteki varlıkları öz olarak bir oldukları irade bağlamında farklı kılan bilinç durumudur.¹¹ Dolayısıyla filozofun felsefesinde irade var olmaya çabalayan asli bir güç olarak görülmektedir.¹² Schopenhauer, irade ve akıl arasında bütün felsefesinde izleri görünen bir bağlantı kurmaktadır. Bu anlamda akli iradenin hizmetine verir. Dolayısıyla onun açısından belirleyici olan iradedir.¹³

Burada akla düşen iradenin isteklerini yerine getirmektir. Görevi bununla sınırlı olmayan aklın, asıl yapması gereken ise iradenin kendisini anlamasını sağlamaktır. Başka bir ifadeyle ona düşen iradeye bir bilinçlilik durumu kazandırmaktır.¹⁴ Esasında filozof irade kavramını Platon'un idea felsefesi üzerine inşa etmektedir. Her şeyin görünenin ötesinde görünmeyen bir hakikatinin olduğunu ve iradenin tüm canlıların temelini oluşturduğuna inanmaktadır. İrade külli olarak hürdür. Ancak kendi başına ne insan da ne de bir başka nesnede iradenin sınırsız

⁹ Schopenhauer, Arthur, *Üniversiteler ve Felsefe* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2008, s. 74-75.

¹⁰ Saunders, *Schopenhauer*, s. 58.

¹¹ Özkan, *Schopenhauer Paradokslar Üzerinde Raks*, s.75.

¹² Saunders, *Schopenhauer*, s. 60-62.

¹³ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s.304.

¹⁴ Saunders, *Schopenhauer*, s. 64-65.

özgürlüğü söz konusudur.¹⁵ Schopenhauer, insanı ıstıraba sürükleyen şeyin de irade olduğunu düşünmektedir. Bu kavram ile vurgulanmak istenen nokta insanın içindeki bitmek bilmeyen isteme arzusunu tetikleyen iradenin hedefine ulaştığında bir doyumsuzluktan ötürü, ulaşamadığında da ulaşamamanın verdiği elemenden dolayı kişiyi ıstıraba sürüklediği durumdur.¹⁶ Bu sonuç hem aklın ışığında hem de yokluğunda geçerliliğini korumaktadır. Bu bağlamda akla insani özellikler yükleyerek aklın yorulup dinlenmeye ihtiyaç duyabilmesine karşın iradeyi hiçbir durumda ortadan kaldırılamaz olarak telakki eder.¹⁷ Dolayısıyla, Schopenhauer felsefesinin felsefi kanon içerisinde genellikle “irrasyonel” sıfatıyla yüklenmesinin temel sebebi akla atfedilen bu iradi pozisyonudur. Schopenhauer açısından ölüm dahi iradenin sonunu getirmeye muktedir değildir. Ölümün yalnızca iradenin formunda bir değişikliğe neden olduğunu düşünmektedir. O, burada Kant’ın kendinde şey kavramına sığınarak iradenin şeyleri nesnelleştirdiğini öne sürmektedir. Daha açık bir ifadeyle var olanlar ve olmakta olan her şey, iradenin etkisiyle, var olma isteği şeklinde kendisini göstermektedir. Tıpkı idealarda olduğu gibi iradeyi bir nesneye yahut bireye mahsus bir durum olarak görmek yerine onu türe ait bir özellik olarak değerlendirmektedir.¹⁸ İradede ki farkındalık durumunun ise insana mahsus bir durum olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla filozof açısından akıl şayet iradeyi fark edecek bir gayretin içerisinde olursa hakikatin ve erdemin de yüce mertebelerine ulaşabilir. Aksi durumda akıl, bireyin içinde taşıdığı var olma mücadelesinin karşılığı olan bencilliğe itaat etmekten başka bir şeye yaramayacaktır.¹⁹ Çünkü irade en içerdeki çekirdek olarak varlıklarda bulunmaktadır.²⁰ Demek ki Schopenhauer felsefesinde irade her şeyin temeli görülen bir kavramdır. Şeylerin özüdür.

İrade kavramı filozofun varlık felsefesini adeta özetleyen “Dünya benim tasarımımdır.” ifadesine uygulandığında onun özne ve nesne olmadığı anlamına varmak olasıdır.²¹ Bunu şu şekilde açmak mümkündür: Dünya benim nesnemdir ama ben nesne edindiğim sürece özneyim (varım). Schopenhauer’in burada yapmak istediği şey, nesneyi ve özneyi eşitleyerek hem idealizm hem de maddeciliğin karşısında olduğunu ihsas etmektir. İrade mutlak olarak kendini ortaya koyan ve başka bir nedene dayanmayan şeydir. Dayandığı bir neden olmadığı için der Schopenhauer kanıtlanması da olanaklı değildir. Filozof durumu şu örnekle daha da açmaya çalışır: Dış bir şey olarak algıladığımız bedenimiz aynı zamanda dünyanın bir parçasıdır. Dolayısıyla bu aynı zamanda irade ile aynı şey olma hususiyetini göstermektedir. Hareket ettiğimizde bedenimizin hareket etmesi onu iradeden koparmaz, bilakis irade bedenin kendisidir. Farklı bir ifadeyle beden iradenin nesnelidir.²² İradenin özünde bulunan var olma eğilimi ona kendini çeşitli durumlarda nesnelleşerek gösterme olanağı sağlamaktadır. Söz

¹⁵ Özkan, *Schopenhauer Paradokslar Üzerinde Raks*, s. 74.

¹⁶ Schopenhauer, Arthur, *Hayatın Anlamı* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 24-25.

¹⁷ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s. 305-306.

¹⁸ Schopenhauer, Arthur, *Ölümün Anlamı* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 86.

¹⁹ Schopenhauer, Arthur, *Güzelin Metafiziği* (çev. Ahmet Aydoğan), Say yayınları, İstanbul, 2010, s.10.

²⁰ Schopenhauer, Arthur, *Bilmek ve İstemek* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16.

²¹ Hilav, Selahattin, *Schopenhauer’in Felsefesi ve Aşkın Metafiziği*, Yazko Yayın Birliği, İstanbul, 1983, s.20.

²² Schopenhauer, *Bilmek ve İstemek*, s.25.

gelimi irade kendini inorganik evrende bir çekim gücü olarak göstererek nesnelleşmektedir. Bunun yanında bitkiler dünyasında bir uyarım gücü ve hayvanlar âleminde bilinçli güdülenme şeklinde daha üst bir biçimde açığa çıkararak nesnelleşmektedir. Ne ki irade, öncesiz sonrasız olmanın yanında hiçbir şekilde ortadan kaldırılamayan ve son kertede özgür bir edimdir.²³ Netice itibarıyla filozof açısından öz olan irade her imkân ve şeraitte varlığını sürdüren bir özelliğe sahiptir.

II. Anlam Arayışında Dinin Rolü

Karamsar bir filozof olarak Schopenhauer açısından varlığımızın amacı ıstırap çekmektir. Diğer bir ifadeyle dünya acıyla terbiye edilmeye çalışılan, ıstırap içinde olan insanların oyuna daldıkları bir sahnedir.²⁴ Bu, neden yeryüzünde olduğumuz sorusunun cevabını da bünyesinde taşımaktadır. İnsanlık Tarihi boyunca insan çeşitli acılara duçar olmuş, hayatında pek çok sürgün ve savaşa tanıklık etmiştir. Dolayısıyla varlığımızın elem ve kederle karşılaşması bir tesadüf değildir. Schopenhauer, hayatı dört bir tarafı ıstıraplarla kuşatılmış olarak ve insanın bir silah başında milyonlarca kere öldüğü bir savaş meydanı şeklinde tasavvur etmektedir.²⁵

Schopenhauer açısından hayatı onulmaz acılar kuytusuna çeviren şey sonu gelmez arzularımızdır. İnsan bir şeyler diledikçe acı çeker. İnsanın arzulaması sonu gelmez bir istençlilik durumudur. Filozof, giderilmiş her ihtiyacın yeni bir ihtiyaca gebe olmayı beraberinde getirdiğine inanmaktadır. Ne var ki istemin engellenmesi de ıstırapa neden olmaktadır.²⁶ Filozof açısından dünya, bir yandan ruhu acılar içinde olan insanın, öte yandan şeytanların olduğu bir cehennemdir.²⁷ Fakat söz konusu cehennemde insanın müptela olduğu en büyük ceza can sıkıntısıdır. Can sıkıntısı ise en fazla varlıklı insanların duçar olduğu bir durumdur. İnsan; der Schopenhauer, bu can sıkıntısından kurtulmak için adeta tüm servetini vermeye hazır bir hale gelir. Ne ki insanı can sıkıntısına sürükleyen ıstırap rahme düşmüş her varlığın payına düşmüştür.²⁸ Acı çekmek istemenin temelini oluşturur. İnsan ise ilk acıyı hayata adım atmakla tadar. Çünkü filozof hayatın kendisinin acıdan başka bir şey olmadığına inanmaktadır.²⁹ Yine de varlık sahasına çıkmış her canlı insandan daha bahtiyardır. Söz gelimi hayvanlar hayattan insandan daha fazla mutmaindir, bitkiler tamamen, insanlar ise donukluğu derecesine göre tatmindirler. Hayvanların hayatı insanın hayatına kıyasla daha az ıstırap yüklüdür ve aynı zamanda daha az zevk ihtiva eder. Bunun en başta gelen nedeni ise onların bir yandan tasa ve kaygıdan uzak kalmaları, öte yandan hakiki umuttan da yoksun kalmalarıdır.³⁰ Schopenhauer hayatı anlama noktasında dâhilere özel bir konum atfetmektedir. Dolayısıyla sıradan insandan farklı olarak dünyanın dâhilerin –zekâ seviyelerinden dolayı- zihnine daha açık

²³Hilav, *Schopenhauer'in Felsefesi ve Aşkın Metafiziği*, s. 26-28.

²⁴ Schopenhauer, Arthur, *Merhamet* (Çev. Zekai Kocatürk), Dergah Yayınları, İstanbul, 2007, s.20.

²⁵ Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s.13-16.

²⁶ Timuçin, *Düşünce Tarihi*, s. 684.

²⁷ Schopenhauer, Arthur, *Philosophical Writings*, Edited by Wolfrang Schirmacher, New York, 2002, s.36.

²⁸ Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 17.

²⁹ Hilav, *Schopenhauer'in Felsefesi ve Aşkın Metafiziği*, s.98.

³⁰ Schopenhauer, *Philosophical Writings*, s.32.

bir çıplaklıkla yansıdığına inanmaktadır.³¹ İstirabın artışıyla sağlanan şey bilginin artışıdır. İnsan ne derece bilinçli ve farkında olursa hissettiği elem ve keder o derece artmaktadır. Burada acıdan azade yegâne varlık bitkilerdir.

Filozof için azap verici varoluş meselesi insanın diğer meselelerini gölgede bırakacak denli önemlidir. İnsan bu fikir üzerinde düşünmese de o kendisini düşündürecek şekilde hayatın her alanına yayılmaktadır. Kimi insan kendini sınırsız zevk ve eğlencenin kollarına teslim ederek, kimi insan ise metafizik bir gücün yardımıyla bu varoluş sancısına bigâne kalma çabası içine girer. Ne var ki düşünen her insanın en nihayetinde karşılaştığı bir durumdur.³² İnsanın türlü ıstıraplar içinde devinip durduğu yeryüzünde Schopenhauer felsefesi açısından kurtuluş yolu herhangi metafizik bir öğretilerden geçmemektedir. Filozof, insanın asli iki düşmanı olarak telakki ettiği can sıkıntısı ve ıstıraptan kaçınmak için bir Tanrıya inanmayı değil, ihtiyaçlardan varestede sade bir yaşamı işaret etmektedir. Çünkü kendi kendisine yetebilen insanın başkalarına ihtiyaç duymayan insan olduğuna inanmaktadır.³³ Bu insan figürü dolayısıyla, en yüksek hazları alma istencini yönetme yoluna giderek, kendi çekeceği ıstırapı da minimum noktaya çekebilecektir.

Biyografisinden anladığımız kadarıyla Schopenhauer çocukluğunda pek dini bir eğitim almamıştır. Böylelikle oluşan karakteri yetişkinliğinde dini bir kuruma ihtiyaç hissetmesi bir yana, nefret eden bir özelliğe sahiptir. Esasında filozofun düşmanlığını tetikleyen şey dönemin Avrupa'sının içinde bulunduğu buhranın dini öğretileri de bulandırması ve uzun bir geçmişe sahip olan "kötülük probleminin" etkili bir biçimde zihninde uyanması olayıdır. Tüm bunların vuku bulmasının yanı sıra dinin felsefenin karşısına konulması çabası filozofu dine savaş açmaya iten sebepleri yeterli hale getirdi. Tanrı, insanların keder denizlerinde yüzdüğü bir çağda neredeydi? Schopenhauer'un insanın acılarını görmezden gelen Tanrıya ihtiyacı kalmamıştı. O, Tanrı'nın kapısını tekrar çalmamak üzere kapatmayı tercih etti. Onun açısından geriye yalnızca dinin ne olduğunu ilan etmek kalmıştı. Dini "Yığınların metafiziği" şeklinde tanımlamaktadır. Ne var ki filozofun din hakkındaki menfi tutumundan sonra Hıristiyanlığın ahlakı ve Budizm öğretilerine karşı müspet bir tavır takındığı anlaşılmaktadır.³⁴ Bu sert düşmanlığı yumuşatmasının nedeni, dinleri karamsar ve iyimser şeklinde ikiye ayırmasıdır. Kendi mizacına yakın düşen öğretilerine karamsar dinler olarak taksim ettiği Hıristiyanlık ve Budizm olduğunu düşünmektedir.³⁵

Filozof varoluş serüveninde kalabalıkları teselli etmek görevinin dine düştüğüne inanmaktadır. Din der Schopenhauer, varlığını insanın anlam arayışının varlığına borçludur. İçinde bulunduğu evrende insan varoluş muamması karşısında yetersizdir. Günlük hayatın uğraşları arasında kaybolan kalabalığa hayatın önemini hatırlatan etkenin din olduğu

³¹ Schopenhauer, Arthur, *Seçkinlik Ve Sıradanlık Üzerine* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2007, s.22.

³² Immanuel Kant, Arthur Schopenhauer, Martin Heidegger, *Düşüncenin Çağrısı* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 42-43.

³³ Schopenhauer, Arthur, *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2015, s.37.

³⁴ Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s.295- 328.

³⁵ Atayman, Veysel, *Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş*, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2004, s. 136.

kanaatindedir. Başkalarının güdümüne ihtiyacı olan yığınların kendilik bilincine ancak bir din kurucusunun önderliğinde ulaşabildiğine inanmaktadır. Filozofları ise özgürlüğünü elde eden azınlığın önderleri olarak telakki etmektedir.³⁶ Schopenhauer'a göre, insanın en zayıf ve savunmasız olduğu dönem çocukluk dönemidir. Dinler ise insanı bu çağlarında mecazi söylem ve korkutularla kuşatarak onun inanç boyutuna hitap etmeye çalışmaktadır. Dinin gücüne erken dönemde yakalanan insan için vicdan ve merhamet gibi insani duygularından uzaklaşma gibi bir tehlikenin de var olduğuna dikkat çekmektedir.³⁷ Dolayısıyla din insanın varoluş acılarına merhem olmadığı gibi genç dimağları da zehirlemektedir. İnsanoğlunun yaşamı soyut kötülüklerle, elemle, yoksulluklarla doludur. Yaşam, Schopenhauer açısından ateşkesi olmayan bir savaştır. İnsanın mütemadiyen bir savaş içinde olduğu bu hayatta Tanrı, sığınması gerektiği bir liman değildir.³⁸ İnsanlık Tarihi boyunca insan içinde bulunduğu evreni anlamak ve tanımak için pek çok bilimsel araştırmalar yapmış, felsefi çabalar yürütmüştür. Ne ki teizm, her türlü gayretin önünü tıkayıp, her sorunun cevabını Tanrı vb. doğüstü güçlere bağlayarak ilmi faaliyetlerin ilerlemesini durdurmuştur. Schopenhauer'a göre, sıradan zihinler bu öğretilere teslim olmaktan geri durmamışlardır.³⁹ Filozof, insanın hayatını düzenleyen hukuk kuralları ve ahlakın her fırsatta temelini dinden aldığı düşüncesinin tarihin verileriyle uyuşmadığı kanaatine sahiptir. Eskilerin dünyasında bizim anladığımız manada bir din olmamasına rağmen bu onların ne ahlaksız ne de hukuksuz olduğu anlamına gelmektedir. Bilakis der Schopenhauer, dinler hakikatin üzerini örtmekten başka bir şey yapmamaktadır. İnsana ise içinde bulunduğu anlamsız dünyada iç açıcı bir reçete sunamamaktadır.⁴⁰ Aslında bir dine ihtiyaç hisseden insan yaptığı her eylemi bir mükâfat elde etmek yahut cezadan kaçınmak için yapma eğilimine sahiptir. Bunların ise ahlaki bir erdemle örtüşmesi savunulamaz.⁴¹ Filozof açısından ahlakın temelini en güzel ifadesi kutsal metin Vedalarda yer almaktadır. Doğası itibariyle kötü olan insanda bazı iyi hasletler bulunabilir. Ancak Schopenhauer bunların temelini teizme bağlamanın ahlaki bencillığe indirgemekten farksız olduğunu düşünmektedir. Çünkü teizm, inancı tek tanrıçılığa yüklemekle en bencil din olma vasfına sahiptir.⁴²

“Sonu gelmez acı ve ıstıraplardan biraz da olsa azade olmak mümkün müdür?” sorusunu Schopenhauer'a sorduğumuzda aldığımız cevap bir Tanrı ya da metafizik bir sistem değildir. Ne var ki filozof bir Tanrıyı işaret etmemesine rağmen bu ıstıraplar dehlizinden kurtulmak için bir tür “dinsel ateizm”den bahseder gibi görünmektedir. Burada yapmak istediği şey gerek ahlakın gerekse hukukun temelini tanrısız bir evrende atmaktır.⁴³ Çünkü der Schopenhauer Hıristiyanlık dinine bakıldığında varoluşumuzun bir günahın neticesi olduğu rahatlıkla görülmektedir. Buradan bakıldığında insanın dünyada çektiği meşakkatler ve sıkıntılar meşruluk kazanmaktadır. Ne ki filozof insanlık tarihinde “asli günah” şeklinde adlandırılan bu durumun

³⁶ Schopenhauer, Arthur, *Din Üzerine* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 42.

³⁷ Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 44-46.

³⁸ Timuçin, *Düşünce Tarihi* s.684.

³⁹ Schopenhauer, *Din Üzerine*, s.50.

⁴⁰ Schopenhauer, *Din Üzerine*,s.51.

⁴¹ Hilav, *Schopenhauer'in Felsefesi ve Aşkın Metafiziği*, s.109.

⁴² Schopenhauer, Arthur, *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 50-51.

⁴³ Atayman, *Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş*, s. 137.

gerçekliğine inanır görünmektedir. İnsanın bu suçun bedelini ödemek için varlığa geldiği inancına sahiptir. Dünyada acı ve ıstırapın hep var olduğu bir gerçektir. Ancak tüm insanlığın acı ve kedere mahkûm olduğunu bilmesinin insanı insana karşı daha tahammüllü hale getirmektedir. Ne var ki filozof, insanın işlediği günahtan ötürü dünyada olduğunun bilincinde olmanın onun kusurlarını mazur görmeyi beraberinde getirmesi gerektiğine inanmaktadır.⁴⁴

Schopenhauer açısından din kalabalıklar için gerekli olsa da felsefe özel bir kitleye hitap etmektedir. Üniversitelerde felsefe ve dinin “din felsefesi” adı verilen bir zeminde birleştirilmeye çalışılması ile gösterilmek istenilen nokta, felsefe ve dinin aynı şeyler olduğu düşüncesidir. Bu eylemin başını çeken Hegel’in yapmak istediği şey bir “mutlak din” yaratmaktır. Ne var ki varoluş sorununu çözmeye çalışan felsefenin inanılması gereken şeylerle hiçbir işi yoktur. Çünkü felsefe der Schopenhauer, yalnızca bilinebilir olanla ilgilenir. Dolayısıyla din ile aynileştirilemeyecek denli farklıdır.⁴⁵ Schopenhauer açısından dinin en az zararsız tarafı varoluşa ve yığınların anlam arayışına bir açıklama yapmasıdır. Onun haricinde Schopenhauer dini, doğal bir kötülük olarak telakki etmektedir. Kalabalıklar felsefi olarak aydınlatılamazlar. Onlar ancak alegorik ve mecazi söylemlere sığınan din ile teselli bulabilmekteler. Schopenhauer kalabalık yığınları hakikati tüm çıplaklığıyla görebilecek yeterlikte görmemektedir.⁴⁶ O, bir Tanrıya inanmayı kolayca kaçmak olarak değerlendirmektedir. İnsanlar içinde bulunduğu dünyayı kendi çabalarıyla anlamak yerine onu doğaüstü güçlerin keyfi yaratışına irca ederek bir sorgulamadan vazgeçmektedirler. Dahası dinin ahlak açısından bozucu bir etkiye de sahip olduğuna inanmaktadır. Schopenhauer’a göre insanlığa karşı iyi olması gereken kişi, Tanrıya dalkavukluk yaparak yapması gerekenden kaçma yoluna gitmektedir. Nitekim tanrısal inancın insanlardan beklediği şey erdemli davranışlardan çok katiksiz bir inançtır⁴⁷. Bu ise insanın anlam arayışında ona bir yol göstermekten çok onu yanlış bir istikamete saptırmaktır.

Hayatın bitmez tükenmez bir sefalet ve ıstırap yurdu olması fikri Schopenhauer’ı Leibniz’in “içinde bulunduğumuz dünyayı mümkün dünyaların en iyisi” olduğu kabulünü reddetmeye dahası mevcut dünyanın mümkün dünyaların en kötüsü olduğunu düşünmeye itti. Bu düşünce ona göre hayatın katlanılmazlığına göz yummaktır. Çünkü irade insan varlığı devam ettikçe varlığını sürdürecektir sonu gelmez bir isteme durumudur. Bu ise insanın hayattaki ıstıraplarını kat be kat arttıran bir özelliğe sahiptir. Filozof, insanın bu sefalet durumundan kurtulma yolunun olmadığını düşünmektedir. Ne var ki, sanatın insanı prangalarından bir süreliğine de olsa kurtaracağı kanaatindedir. Schopenhauer’e göre İnsanların hayatlarına dokunabilmek ve yardımsever olmak insan için keder denizinden çıkmanın bir başka yoludur.⁴⁸ Tarih boyunca yapılan din savaşlarının insanın hayatına verdiği onulmaz zararlar düşüncesi Schopenhauer’u anlam arayışını bir Tanrıya sonlandırmama düşüncesinde ısrarcı kılmıştır. Schopenhauer insanların kendi akıllarına güvenmeyip alegori ve mitos kılığına bürünen dine teslim olmalarını onların henüz gelişimini tamamlamamış çocuk olmalarıyla

⁴⁴Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 36.

⁴⁵Schopenhauer, *Üniversiteler ve Felsefe*, s. 44.

⁴⁶ Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 63.

⁴⁷ Schopenhauer, *Din Üzerine*, s.88-89.

⁴⁸Saunders, *Schopenhauer*, s. 73-77.

açıklamaktadır.⁴⁹Onun açısından insanın varoluş sancılarını biteviye yaşadığı evrende mutlu olunabileceği düşüncesine kapılmak en acınası düşüncedir. Çünkü filozof nezdinde mutluluk, “sürekli oluşun ve asla var olmayışın” yegâne var oluş biçimidir. İnsanın içine düştüğü ıstırap ve anlam arayışı onu içinde bulunduğu dünyadan ayrılmaya iten bir fikre sevk eder. Schopenhauer buna intihar demektedir. Ne var ki filozof açısından bu da insanın acılarını sonlandıran bir çözüm değildir.⁵⁰ O halde soralım Schopenhauer için insanoğlunun bu ıstırap, keder dolu, belirsiz, sonu gelmez anlam arayışı yolcuğunun tatmin edici bir cevabı var mıdır? Filozofun bize verdiği yanıt; acılar cehennemine dönüşmüş dünyaya bigâne kalmış bir Tanrıya sarılmak yerine ona “ bunca mutsuzluğu ve boğuntuyu yaratmak uğruna, hiçliğin sessizliğini ve kıpırdamazlığını bozmaya nasıl kalkıştın?” diye sormaktır.⁵¹ Dolayısıyla filozof, İnsan için varlığa hiç gelmemiş olmasını mutluluğun en büyük garantisi olarak görmektedir.

SONUÇ:

Schopenhauer kendisini ait hissetmediği bir dönemde yaşadı. Biyografisine dayanarak ifade edecek olursak annesiyle yaşadığı çatışmalar onun kadınlara karşı hem olumsuz bir tavır benimsemesine neden olup hem de hayata karşı güvensiz bir tutum takınmasını beraberinde getirdi. Dahası dönemin üniversitelerinde Hegel rüzgârı eserken Schopenhauer’in ilgilenilmeye değer bulunmaması onu kendi içine kapanık bir kişi kıldı.

Hayatın karanlık tarafıyla erken tanışması filozofun felsefesinin yönünü de belirler. Bu anlamda bize bir ucunda ıstırap öteki ucunda ihtiyaç kavramalarından müteşekkil bir “irade felsefesi” sunmaktadır. İnsanı sonsuz kederlere müptela kılan irade varlığı hiçbir koşulda ortadan kaldırılmayan bir özelliğe sahiptir. Bu aynı zamanda insanın ıstıraplarının da sonsuz olduğu anlamına gelmektedir. Schopenhauer açısından kişi ruhunun çektiği acıları ancak sanatın ışığında ve başkalarına merhamet duyguları beslemekle hafifletebilir. Başkaları acıya dayanıklılığımızı artırmaktadır. İnsan sonu gelmez arzularıyla zafere ulaşamayacağı bir savaşın içindedir. Schopenhauer’e göre bu savaşta herkes kendi silahıyla ölmektedir. O silah ise iradenin kendisidir. Onun felsefesinde insanın isteme duygusuyla bu denli kuşatılması hayatı insan için bir hata kılmaktadır. İstem sonucunda can sıkıntısı hayatın boşluğu hissini beraberinde getirmektedir. Ne var ki intihar fikri de insanı içinde bulunduğu ıstırap dehizlerinden kurtarmaya yetmemektedir. Bu söz konusu felsefi sistemde ölümü dahi bir kurtuluş yolu olmaktan alı koyan düşünce iradenin yok edilemezliğidir. İnsan var olmaya eğilimli bir yaratıktır. Bu bir döngüye dönüşmüş var olma arzusu kendisini hayatın muhtelif alanlarında nesnelleştirse de değişmeyen netice ıstırapın varlığıdır. İnsanın kendisini bir ateş çemberinden kaçarcasına ıstıraptan kurtarma çabasının sonucunu Schopenhauer bir tanrısal güce bağlamamaktadır. O, acı ve ıstıraptan kurtulma yolunun yığınların metafiziği dediği dinden geçtiği kanaatine sahip değildir. Bilakis bir tanrı düşüncesinin insanları birbirine karşı tahammülsüz kıldığını düşünmektedir. Onun düşüncesinde din hakikatlerin üstünü örten, insanın anlam arayışını bulandıran bir kurumdur. Ne var ki filozofun Budizm öğretisi ve Hıristiyanlık ahlakına yönelik sempatisi onun aslında dine karşı sert tutumunu yumuşak bir zemine taşımaktadır. Aslında kurum olarak her dine bir nefret beslemek yerine Hıristiyanlığın kendi dönemine yansıyan yüzüne hücum eder gibi görünmektedir. Ancak filozof açısından

⁴⁹ Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 100-101.

⁵⁰ Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 65.

⁵¹ Hilav, *Schopenhauer’in Felsefesi ve Aşkın Metafiziği*, s.98.

kesin olan şey insanın ıstıraplarını ve varoluş sancılarını dindirecek kendinden başka bir doktorunun olmadığı gerçeğidir. Dolayısıyla Schopenhauer için cevabı karanlıkta kalmış soruların yanıtı herhangi bir Tanrı da bulunmamaktadır. Ancak filozof, dinin tamamen ortadan kaldırılmasını da salık vermemektedir. Bu anlamda o, dinin kendisi için gerekli olduğu bir kitlenin varlığından haberdardır. Bu hiç kuşkusuz varoluş muamması karşısında bir yorum arayışına giren kalabalık kitledir. Bu kalabalık kitle bir dine muhtaçtır. Bir halk metafiziğine olan ihtiyaç tarih boyunca olagelmıştır. Ne var ki Schopenhauer kendini felsefenin teselli edici kollarına bırakan azınlığın içine dâhil etmektedir. Bu azınlık ise bir Tanrıya ihtiyaç duymayan azınlıktır.

KAYNAKLAR

- Hilav, Selahattin. *Schopenhauer'in Felsefesine Giriş ve Aşkın Metafiziği*. İstanbul : Yazko Yayın Birliği, 1983.
- Özlem, Doğan. *Tarih Felsefesi*. İzmir : Dokuz Eylül Yayınları, 1998.
- Schopenhauer, Arthur. *Philosophical Writings*. New York : Wolfrang Schirmacher, 2002.
- Atayman, Veysel. *Varolmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş*. İstanbul : Donkişot Yayınları, 2004.
- Özkan, Senail. *Schopenhauer Paradoksları Üzerinde Raks*. İstanbul : Ötüken Yayınları, 2006.
- Saunders, Thomas B. *Schopenhauer*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2006.
- Schopenhauer, Arthur. *Merhamet*. [çev.] Zekai Kocatürk. İstanbul : Dergah yayınları, 2007.
- *Seçkinlik Ve Sıradanlık Üzerine*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2007.
- *Üniversiteler ve Felsefe*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2008.
- Timuçin, Afşar. *Düşünce Tarihi*. İstanbul : Bulut Yayınları, 2008.
- Schopenhauer, Arthur. *Güzelin Metafiziği*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2010.
- *Bilmek Ve İstemek*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2012.
- *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2013.
- Durant, Will. *Felsefenin Öyküsü*. [çev.] Ender Gürol. İstanbul : İz Yayıncılık, 2014.
- Schopenhauer, Arthur. *Hayatın Anlamı*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2014.
- Immanuel Kant, Arthur Schopenhauer, Martin Heidegger. *Düşüncenin Çağrısı*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2015.
- Schopenhauer, Arthur. *Din Üzerine*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2015.
- *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2015.
- *Ölümün Anlamı*. [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul : Say Yayınları, 2016.